

בתאריך 2/8/2018 התפרסמה ב"הארץ" כתבה מאלפת המציגה מעט מזעיר מההתנהלות הישראלית המהווה חלק בלתי נפרד מחיינו. מצאנו לנכון להביא את תכנה לידיעת הציבור.

לגבי החזון של נעמי אנג'ל- אנו מבקשים להעלות בפניכם את השאלה: האם נכון להרחיק את האצטדיונים ל"צל המחלפים"? האם לא נכון להפכם למתקנים ציבוריים רב-שימושיים בלב המטרופולין? האם אין כאן החמצה היסטורית? – לשיפוטכם. **[V5 אדריכלים]**

לולא העסקנות הישראלית, זה היה יכול להיות האיצטדיון הלאומי החדש של ישראל

לפני שש שנים יצאה לדרך תחרות לתכנון האיצטדיון הלאומי החדש ברמת גן, שעלות הקמתו כמיליארד שקלים. גניזת הפרויקט העלתה טענות חמורות למינהל בלתי תקין. "מדובר בתרבות פרימיטיבית", טוענים האדריכלים הזרים – שטרם קיבלו שכר על עבודתם

הקמת מבני ציבור בישראל היא עסק לא פשוט. במדינה שופעת ביורוקרטיה ועסקנות, ההליך המורכב והיקר מייצר לא אחת הליכים מסורבלים שבהם מעורבים משרדים ממשלתיים, רשויות מקומיות, חברות יזמיות וקבלניות, פילנתרופים וספקים. לפעמים הסיאוב המערכתי מסתיים בבזבז משווע של זמן, כסף ואנרגיה – בלי שתונח אבן אחת על הקרקע. דוגמה להתנהלות כזו היא היוזמה להקמת איצטדיון לאומי חדש ברמת גן. רק עתה, לאחר שש שנים, מתאפשר ל"הארץ" לפרסם לראשונה את ההצעות שהוגשו לתחרות סגורה שניהלה ערייית רמת גן ב-2012–2013 לתכנון המתקן שהיה אמור לתפוס את מקומו של איצטדיון רמת גן הוותיק, שחדל לארח משחקי כדורגל ומופעים ב-2014.

גניזת התוכנית בשה שעברה חרצה את גורלו של מתקן הספורט הגדול בארץ. בעיריית רמת גן ורשות מקרקעי ישראל החלו לקדם תוכנית חלופית על הקרקע בעיקר לתעסוקה. משרדי האדריכלים שהשתתפו בתחרות מעולם לא קיבלו את שכר הטרחה המובטח. את ההודעה שהיא הסתיימה קיבלו לפני ארבעה חודשים.

הכתבה המלאה. התמונות- רק של הצעת סיר פיטר קוק/ פופולוס/ V5 אדריכלים.

ראשית הסיפור ב-2011, אז הכריזו ראש העיר דאז, צבי בר, ויו"ר התאחדות הכדורגל לשעבר, אבי לוזון, כי ברצונם לשדרג את איצטדיון רמת גן לפי הסטנדרטים המקובלים באירופה. הם חלמו לבנות מתקן בן 55 אלף מושבים, ללא שיתוף פעולה עם משרד הספורט או הטוטו, שלרוב שותפים למימון הקמת מתקני ספורט. הקרקע היא בבעלות העירייה ורשות מקרקעי ישראל, שגם היתה שותפה ליוזמה.

גניזת פרויקט האצטדיון הלאומי ברמת גן 2011 – ראש העיר לשעבר, צבי בר, ויו"ר ההתאחדות לכדורגל לשעבר, אבי לוזון, מכריזים כי ברצונם לשדרג את האצטדיון 2012-13 – העירייה מנהלת תחרות תכנון בהשתתפות צוותים מהארץ והעולם, שמגישים תוכניות מפורטות 2014 – האצטדיון מפסיק לארח משחקי כדורגל והופעות 2017 – התוכנית נגזזת מבלי שהעירייה שילמה למשרדים 2018 – העירייה מודיעה למשרדים על סיום התחרות

איצטדיון רמת גן כיום. רוב ההצעות חיברו את המתקן לפארק הירקון הסמוך צילום: מוטי מילרוד
לניהול הפרויקט נשכרו שירותיו של ניר פרצלינה, שכיהן כמנכ"ל חברת "היכלי הספורט תל אביב" וניהל את בניית הארנה בירושלים ואת הקמת הספורטק בעמק הארזים. כיום פרצלינה משמש כמנהל פרויקטים ציבוריים גדולים כגון הבריכה האולימפית בגבעת רם שבירושלים ומקטע של הקו הירוק בירושלים.

בתחרות השתתפו ארבעה צוותים של אדריכלים זרים וישראלים: משרד "KSS" האנגלי (שתיכנן את האיצטדיון העירוני החדש בחיפה) יחד עם "יסקי מור סיון"; המשרד הגרמני "GMP" עם "רני זיס אדריכלים"; המשרד הספרדי "Lamela" שחבר ל"מייזליץ-כסיף" ול"Arup" הולנדוני; ו"Populous", משרד בריטי נוסף, בשיתוף סטודיו "CRAB" בראשות פיטר קוק האנגלי ו"v5 אדריכלים" מגבעתיים. כדי ליישם פרויקט בנייה בסדר גודל כזה, שעלותו יותר ממיליארד שקלים ושטחו כ-170 דונמים, יזמו השותפים לפרויקט תחרות בינלאומית. המימון אמור היה להגיע מאזורי המסחר והתעסוקה שתוכננו להיבנות על קרקע ציבורית במתחם שתופרט.

הפנייה לאדריכלים זרים חוזרת על עצמה בפרויקטים ציבוריים עתירי תקציב – ולא תמיד באופן שקוף. כך היה במקרה תכנון קמפוס בצלאל החדש; הסבב הראשון של התחרות הבינלאומית הפתוחה בוטל, ובסבב השני – שנערך בין משרדים זרים – זכה "סאגא" היפני. דבר דומה קרה בתחרות לתכנון הספרייה הלאומית; בשלב הראשון נבחר האדריכל רפי סגל, אך התוכנית שלו נגנזה ו"הרצוג ודה מרון" השווייצי זכה בתחרות בינלאומית סגורה.

ההצעה של "KSS" ו"יסקי מור סיון". נבחרה ממניעים כלכליים צילום: KSS Architect / יסקי מור סיון
ארבעה איצטדיונים שונים כל ארבעת המשרדים תיכננו את האיצטדיון בהיקף פירוט שלא מאפיין תחרויות מקומיות, לרבות היבטים הנוגעים בסביבה, בצמחייה, בבנייה ירוקה, באקוסטיקה, בתחבורה ועוד. רוב ההצעות חיברו ככל האפשר את האיצטדיון לפארק הירקון הסמוך, ושימרו את גדת הנחל. הן כוללות עשרות אלפי מטרים של שטחי מגורים, מבני ציבור ומשרדים שמוקמו בין ארבעה לשבעה מגדלים. התוצאות מבחינה עיצובית שונות מאוד אחת מן השנייה.

"KSS" ו"יסקי מור סיון" תיכננו איצטדיון דמוי משולש, כאשר כל צלע מעוצבת בהשראת עלה אקליפטוס עם קצה מחודד בקצהו. כדי לנצל עד תום את זוויות הצפייה במגרש, הם הפחיתו את מספר המושבים מהיציעים בצפון ובדרום והעלו אותם ביציע המערבי. צורת ארגון זו גם מאפשרת למקם במת מופעים בצורה אופטימלית. סביב האיצטדיון תוכננו ארבעה מגדלים משולשים, שמונחים מעל קומות מסחריות בעיצוב עתידני. הגישה לאיצטדיון היא מכיוון פארק הירקון וקניון איילון.

ההצעה של "GMP" ו"רני זיס". מגדלים דמויי קוביות צילום: gmp architekten/רני זיס אדריכלים
איצטדיון ר"ג הדמיה באור יום. צילום: gmp architekten/רני זיס אדריכלים
"GMP" ו"רני זיס" תיכננו מתקן שמזכיר את האיצטדיון הלאומי בוורשה. האיצטדיון בהצעתם בנוי כעיגול שבהיקפו בולטות קורות במרווחים קבועים, בדומה לאיצטדיונים נוספים של המשרד הגרמני כמו האיצטדיון הלאומי בברזיליה שאירח משחקים במונדיאל 2014, או איצטדיון מוזס מבהידה בדרום אפריקה שנבנה לקראת גביע העולם 2010. קו המתאר של גג המבנה גלי, והמגרש תוכנן כך שניתן יהיה לקרות אותו לחלוטין לטובת הופעות. את האיצטדיון מקיפה טיילת שניתן להיכנס אליה ללא רכישת כרטיס למשחקים, וגורדי השחקים סביבו עוצבו כקוביות שנערמות זו על זו.

ההצעה של פיטר קוק, "v5 אדריכלים" ומשרד "Populous", שתיכנן את האיצטדיון האולימפי בלונדון, היא של מבנה בעל חזות מקורית ואיקונית. מראהו כשל גלי ענק שמאורגנים בצורה חופשית ולא קבועה, ועם זאת הם בעלי חשיבות הנדסית חיונית. גישה זו היתה עלולה לפעול לרעת האדריכלים, שכן מורכבות הביצוע ודאי העלתה חששות בקרב השופטים. סביב המבנה תוכננו מבני ציבור בעלי חזות שובבה ומגדלים שמשתלבים בשפה העיצובית של האיצטדיון. גם כאן תוכננה טיילת שתאפשר לכל המעוניין תצפית לפארק הירקון.

"Lamela", "מייזליץ-כסיף" ו"Arup" הגישו גם הם הצעה בהשראת האקליפטוס, אלא שכאן בא העץ לידי ביטוי במרחב הציבורי, שקיבל דגש משמעותי. את צורת העלים הייחודיים, למשל, אפשר למצוא בפרגולות לצד המגרש. נוסף עליהן, תוכננו גם טרסות ישיבה שפונות לנחל הירקון ובריכות מים קטנות. גם בהצעה זו שולבו טיילות ושימושים ציבוריים בהיקף האיצטדיון, שיוכלו לשמש מבקרים אקראיים. בתוך המבנה, אורגנו היציעים בצורת מלבן והמעטפת הורכבה מקורות בעלות מקצב משתנה. למגדלים ניתן מראה נייטרלי ביחס לאיצטדיון.

מאת: נעמה ריבה

הצעה של פיטר קוק ו"v5 אדריכלים". חזות איקונית צילום: Populous / V5 Architects / Crab Studio

"טיפשים חורשי מזימות"

במשך שנים דחתה עיריית רמת גן את פניות "הארץ" לחשוף את ארבעת הפרויקטים בטענה כי התחרות לא הסתיימה וכי העירייה טרם החליטה מה לעשות עם ההצעות. גם האדריכלים שפנו שוב ושוב לעירייה ולחברה הכלכלית שניהלה את התחרות לא קיבלו מידע מה עלה בגורלה. החברה הכלכלית אף סירבה לאפשר למשרדים לפרסם את ההצעות באתרי האינטרנט שלהם וטרם העבירה לידם שכר טרחה בסך 30 אלף דולרים כמובטח. לפי תנאי ההתקשרות המקוריים עם האדריכלים, התשלום היה צריך להתקבל בתחילת 2013.

בלתי אפשרי לשפוט את אופן התנהלות התחרות כיוון שלא פורסם פרוטוקול פומבי. עם השופטים נמנו מהנדס העיר לשעבר של עיריית רמת גן חיים כהן, אדריכל העיר סרג'יו לרמן, נציגי רשות מקרקעי ישראל, הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה של תל אביב, התאחדות הכדורגל ונציגי ציבור.

גורמים שבקיאים בפרטי התחרות אמרו כי ההצעות של "GMP" ו"Lamela" התבלטו מבחינה עיצובית, אך חלק מן השופטים, כמו גם גורמים בעיריית רמת גן ומנהל הפרויקט פרצלינה, דחפו לאישור ההצעה של "KSS" משיקולים כלכליים. בשיחה עם "הארץ" טוען חיים כהן, כי עיצוב הוא עניין של טעם וכי אם קיימת הסכמה לגבי כל הסעיפים האחרים, אין סיבה שהיבט הכלכלי לא יהיו קריטריון מכריע. פרצלינה לא ענה לשאלות "הארץ" אם הוא כלל נכח בישיבות השיפוט.

ההצעה של "Lamela", "מיזליץ כסיף" ו"Arup". דגש על פיתוח המרחב הציבורי צילום: Estudio Lamela arquitectos / ARUP / מיזליץ כסיף

במהלך 2015, נודע למשתתפים בתחרות שמשרד "KSS" ו"יסקי מור סיון" זכו בה. כשעלתה תלונה מצד המשתתפים על התנהלות בלתי תקינה בשיפוט והקשר בין הצוות המנצח לבין פרצלינה, שהיתה לו היכרות מוקדמת עם המשרד האנגלי בהקמת האיצטדיון העירוני בחיפה, השיב מנכ"ל החברה הכלכלית הקודם, מוטי חזן, כי "KSS" לא זכה בתחרות, אלא משרד "GMP". חזן אף טען כי התקיים משא ומתן עם המשרד הגרמני, אך כאשר זה נכשל הוחלט להעביר את הזכייה ל"KSS". ואולם, מבדיקת "הארץ", כלל לא נערך מו"מ עם "GMP". מחליפו של חזן, קובי בן עטר, אף הודיע למשתתפים שלוש שנים מאוחר יותר שהתחרות הסתיימה ללא זוכה.

האדריכל הבריטי הוותיק פיטר קוק התפרסם בשנות ה-60 כחלק מקבוצת "ארכיגרם" האוונגרדית. הוא גם תיכנן את המבנה החריג של הגלריה לאמנות בגראץ שבאוסטריה ואת בית ספר לאדריכלות באוניברסיטת בונד ברובינה שבאוסטרליה. בשיחה עם "הארץ" הוא לא חושש להעביר ביקורת על התנהלות התחרות והיחס לאדריכלים לאורך השנים: "כמעט כל הקבוצות שהשתתפו בתחרות נעלבו מההתנהגות של ועדת השיפוט. שוויון הנפש, הגובל בגסות מוחלטת של כמה מהחברים בוועדה, היה מוחשי – נראה היה כי אחדים כלל לא שמו לב למצגות. כמה מהם שוחחו שוב ושוב בטלפונים הסלולריים בזמן הצגת הפרויקטים. רק לשניים מחברי הוועדה היו שאלות אינטליגנטיות". לדבריו, "ההתנהגות הותירה רושם על הצוותים – ובהם כמה מן המהנדסים והארכיטקטים הבולטים באירופה – שמדובר בתרבות פרימיטיבית". הוא מוסיף שהיחס היה גרוע לכולם: "גם השותפים המקומיים נותרו באפלה משך תקופה ארוכה ומוגזמת בכל הקשור לתחרות". הוא ציין שהוא בספק אם האדריכלים הזרים ישובו לעבוד בישראל, "אף על פי שאיני סבור כי זה ישפיע על טיפשים חורשי מזימות נוספים לארגן שוב סוג כזה של תחרויות. הם תמיד יניחו שיהיו אדריכלים עניים או רעבים שיסכימו לעבוד בכל מחיר".

הכתבה המלאה. התמונות- רק של הצעת סיר פיטר קוק/ פופולוס/ v5 אדריכלים.

נערך גרפית מחדש.

גם שותפו הישראלי לתחרות, שלמה גנדלר, לא חסך ביקורת ממארגני התחרות: "ההתנהלות מבישה. הם גררו אותנו והתעלמו מאתנו. אני פוגש את השותפים לתחרות בכנסים ואני כל כך מתבייש. עשינו מאמץ אדיר להביא אותם לפה וככה הם מתנהגים". רני זיס מוסיף: "אני חושב שלמדנו כי לזמן אין ערך. מי שלוקח על עצמו את הזכות להשהות החלטה במשך כמה שנים כנראה שלזמן אין ערך מבחינתו". עם זאת, הוא מסתכל על מחצית הכוס המלא: "העובדים במשרד קיבלו בית ספר של אדריכלות. למדתי הרבה דברים וכיום אני יודע מה זה איצטדיון". בהקשר זה אומרת מתכננת מחוז תל אביב, האדריכלית נעמי אנג'ל, שיש מקום לסוג כזה של תחרויות: "השיתוף של משרד זר עם משרד ישראלי הוא חכם מאוד. השילוב משפר את רמת האדריכלות ומכניס ידע לישראל, שאחרת לא היתה אליו גישה".

סגנית ראש העיר ויו"ר הוועדה המקומית, אביבית נמרודי, מנסה להעניק הסברים בשיחה עם "הארץ" להתנהגות העירייה לאורך השנים. "התוכנית לאיצטדיון היתה יפה, אבל היא לא פרקטית לעיר", היא מסבירה מדוע הוחלט לגנוז אותה. "חידוש עיר לא כולל רק בנייני מגורים, אלא גם אזורי תעסוקה – והתוכנית הזו היתה בעיקר של מגורים. נכניס לאזור הזה מגורי סטודנטים ודויר מוגן, לצד אזור תעסוקה של עד מיליון מ"ר".

האיצטדיון הלאומי בוורשה בתכנון "GMP". מוטיב של קורות במרווחים קבועים צילום: PIVISO

למה התייחסתם ככה לאדריכלים?

"זו היתה תחרות שהתחילה בקדנציה הקודמת והתלבטנו זמן מה לעשות איתה. שיתפנו בה בעלי קבוצות כדורגל כמו מכבי תל אביב, כדי לראות מה הם אומרים, חשבנו מי אמור לתחזק את זה. לא רצינו לזרוק כזו תוכנית גדולה ששותפים לה מיטב האדריכלים בעולם. בשלב מסוים הבנו כי הפרוגרמה לא מתאימה לעיר – אנחנו רוצים שיהיה שם אולם או מתקן לפעילות ספורטיבית, אבל לא בסדר גודל כזה".

לעומתה, טוען חיים כהן כי הוא עודנו תומך בתוכנית. באשר להתנהלות העירייה מול האדריכלים אומר המהנדס: "היה צריך לתת להם תשובה. זה פשוט בושה".

מעיריית רמת גן נמסר בתגובה: "עם כניסתו לתפקיד, החליט ראש העיר רמת גן, ישראל זינגר, לבחון מחדש את נושא בניית האיצטדיון. בעקבות זאת, ערכה העירייה דיונים רבים בנושא, שבסופם התקבלה החלטה לעצור את התוכנית להקמת האיצטדיון ולקדם במקומה תוכנית למתחם תעסוקה ומסחר. תוכנית זאת עתידה לכלול גם מגורים מיוחדים, מבני ציבור ושטחים ציבוריים, כחלק מתפיסת ביסוס האיתנות הכלכלית של העיר לעשורים הבאים. החברה הכלכלית לפיתוח רמת גן המתינה להחלטה סופית של העירייה בנושא. כשזו התקבלה, החלה החברה בתהליך תשלום למשתתפי התחרות, שאמור להתבצע בפועל בתחילת ספטמבר".

עוד מסרה העירייה כי "ניר פרצלינה לא היה חלק מוועדת השיפוט" וכי "פרוטוקול שיפוט נרשם ונמצא בידי היועמ"ש של הוועדה. באשר לדירוג האדריכלים, הצעת 'GMP' דורגה במקום הראשון וחברת 'KSS' דורגה שנייה. כנהוג בתחרויות מסוג זה ובהתאם לכללי מכרז, נדרשו מספר השלמות מחברת 'GMP' ונקבע כי במידה שלא ישלימו את החסר עד המועד שנקבע, יוכרז המדורג השני כמדורג ראשון בתחרות. מנכ"ל החברה הכלכלית לשעבר, מוטי חזן, לא נכח בתקופת התחרות וכי ההחלטה בדבר דירוגי האדריכלים בתחרות התבססה על פרוטוקול השיפוט".

האיצטדיון האולימפי בלונדון בתכנון משרד "Populous" צילום: AP

אולי בשנת 2048

מאז הפסקת הפעילות באיצטדיון רמת גן, אין גוש דן מתקן ספורט בסטנדרט בינלאומי. בלומפילד נמצא בימים אלה בשיפוץ, אך מספר מושביו יהיה נמוך מ-30 אלף ורובו לא יקורה. על הפרק יזמה לאיצטדיון בבת ים, אולם היא תקועה בהליך משפטי. את האיצטדיון מתכננת להקים חברה בבעלות בעלי הפועל ת"א לשעבר, אמיר כבירי, יחד עם תאגיד תכנון סיני. מעבר לכך שמשרד הפנים התנגד לקידום התוכנית, אין עדיין תב"ע לאיצטדיון והוא כלל לא נידון בוועדה המחוזית לתכנון ובנייה.

לדברי אנג'ל, בקרוב תחל עבודה אסטרטגית להקמת תשתיות ומתקני ספורט מטרופוליניים הן במחוז תל אביב והן במחוז מרכז. "כנראה צריך במטרופולין בין שניים לארבעה איצטדיונים גדולים", היא אומרת. "המיקום של המתקנים צריך להתחשב בתחבורה. הגעה אליהם צריכה להיעשות רובה-יכולה בתחבורה ציבורית ולא ברכב פרטי. כך זה באירופה". לטענתה, קיימים שני אתרים במחוז תל אביב שמתאימים לאיצטדיונים ועונים על הדרישות הללו: הראשון באזור שער חולון, סמוך לתחנת הרכבת בעיר, לשם יגיעו שלושה קווי הרכבת קלה ואחד מקווי המטרו העתידיים; השני הוא המפגש בין כביש 20 לכביש 5, ליד תחנת הרכבת העתידית גלילות צפון. "איצטדיון ב'צל מחלף' הוא שימוש מיטבי בקרקע, תוך ניצול מקסימלי של יתרונות תחבורה ציבורית בקרקע ששימושיה מוגבלים מאוד", היא מסבירה. באשר לתחרות, היא טוענת כי צוות השופטים והתחרות עצמה לא נוהלו בצורה מספיק טובה והמשתתפים לא הונחו לפעול בהתאם לתוכנית המתאר של פארק הירקון.

אנג'ל סבורה כי המימון למתקני ספורט ציבוריים צריך להגיע מפילנתרופיה טהורה ולא מבנייה שגורעת מהשטחים הציבוריים לטובת מסחר. "שטחים ציבוריים חייבים להישאר בבעלות העירייה או המדינה וגורם ציבורי צריך להפעיל את השטח. אנחנו לא מסכימים שיחכירו שטחים לצורכי ציבור לגורמים פרטיים, כי ביום בהיר אחד מופעלים לחצים להפכם לנדל"ן מניב". היא אף מפליגה באופטימיות: "צריך לשמור עתודות קרקע לאולימפיאדה עתידית, שאולי תהיה כאן ב-2048. אולימפיאדה של שלום. גם בשטחי תע"ש השרון (תוכנית ענק בין הוד השרון לרמת השרון והרצליה, נ"ר), למשל, שמרנו שטחים לתכנון עתידי בהקשר זה".

לדבריה, כל תכנון ובנייה צריכים להיות לפי תקנים בינלאומיים. "גם כשהייתי מעורבת בתחרות הזו היה לי חשוב שזה יהיה איצטדיון שעומד בתקנים האולימפיים", היא אומרת. "מספר המתקנים בארץ מוגבל וחשוב לנו שהספורט בישראל יוכל לגדל ספורטאים ולארח אירועים מכל סוג ורמה".